

सेथ हिरालाल पाटनी

१९६१ मे ०४

वि

श्री काली नाथ

(बी. पी. सिन्हा, मुख्य न्यायाधीश , के. सुब्बा राव, रघुबर दयाळ आणि जे. आर. मुधोलकर, न्यायाधीश)

डिक्री मंजूर करणाऱ्या न्यायालयाच्या प्रादेशिक न्यायव्यवस्थेवर कार्यवाही-आक्षेप-केव्हा उठवायचा-लवादाचा संदर्भ-डिक्री-वेव्हर-इस्टॉपल-लेटर्स पेटंट, सी. एल.१२ दिवाणी प्रक्रिया संहिता १९०८ (१९०८) चा पाचवा).

एसएस.४७ ,५१ .

उत्तरवादी नी आग्रा येथील काही समभाग व्यवहारांच्या संदर्भात त्याच्या दलालीची वसुली करण्यासाठी अपीलकर्त्याच्या विरोधात मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मूळ बाजूने दावा दाखल केला.सी. एल. अंतर्गत बॉम बे उच्च न्यायालयाची परवानगी घेतल्यानंतर ही याचिका दाखल करण्यात आली. सी एल १२ लेटर्स पेटंट.अपीलकर्त्याने त्याच्या लेखी जबाबात दिलेला बचाव हा होता की दाखल केलेला दावा मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मूळ बाजूच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्राच्या बाहेर होता, कारवाईचे संपूर्ण कारण, काही असल्यास, आग्रा येथे उद्भवले होते.अखेरीस हा दावा लवादाकडे पाठवण्यात आला.लवादाने उत्तरवादी च्या बाजूने आपला निर्णय दिला जो उच्च न्यायालयाच्या अपीलवर कायम ठेवण्यात आला.

उत्तरवादी अंमलबजावणीची कार्यवाही केली ज्यामध्ये अपीलकर्त्याने इतर गोष्टींबरोबरच आक्षेप घेतला की मुंबई उच्च न्यायालयाला खटल्याची सुनावणी करण्याचा आणि निर्णयाला न्यायालयाचा हुकुमनामा बनवण्याचा कोणताही अधिकारदावा नाही, कारण कारवाईच्या कारणाचा कोणताही भाग त्या न्यायालयाच्या

प्रादेशिक अधिकारदावात कधीही उद्धवला नाही आणि त्यामुळे त्यानंतरची सर्व कार्यवाही पूर्णपणे अधिकारदावाशिवाय होती.

असे गृहीत धरले गेले की, जर एखाद्या दाव्यातील पक्षाने हे प्रकरण न्यायालयाच्या माध्यमातून लवादाकडे पाठविण्यास सहमती दर्शविली असेल तर त्याने त्याच्या लेखी जबाबात उपस्थित केलेल्या न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारदावावरील आपला आक्षेप माफ केल्याचे मानले जाईल.

पुढे, असे मानले गेले की प्रक्रियेच्या शुद्धतेचा प्रश्न किंवा सी. एल. अंतर्गत रजा मंजूर करण्याच्या आदेशाचा प्रश्न.१२ पेटंट पत्र किंवा कोणताही आक्षेप माफ करणे हे उच्च न्यायालयासमोरच्या कार्यवाहीत उपस्थित केले जाणे आवश्यक आहे आणि अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीत आंदोलन केले जाऊ शकत नाही. हुकुमनामाच्या वैधतेस अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीत मात्र या आधारावर आव्हान दिले जाऊ शकते की ज्या न्यायालयाने हुकुमनामा मंजूर केली होती, त्या न्यायालयाला दाव्याच्या विषयासंदर्भात किंवा त्यातील पक्षांच्या बाबतीत अंतर्निहित अधिकारदावाचा अभाव होता.

सध्याच्या खटल्यात, याचिकाकर्त्याला खटल्याची सुनावणी करण्यासाठी आणि लवादाकडे संदर्भ देण्यासाठी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या अधिकारदावाला आव्हान देण्यापासून दूर ठेवण्यात आले होते; आणि निर्णय देण्याच्या लवादाच्या अधिकाराला आव्हान देण्यापासूनही त्याला तितकेच दूर ठेवण्यात आले होते.

लेडगार्ड वि. बुल (१८८६) एल. आर. १३ आय. ए. १३४, एपल केबल नाही.

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण:१९५८ चा दिवाणी अपील क्रमांक २३७.

अलाहाबाद उच्च न्यायनिर्णय २७ जानेवारी १९५५ च्या निकाल आणि हुकुमनामावरून १९५४च्या पहिल्या अपील क्र. १३७ च्या अंमलबजावणीतील अपील.

अपीलकर्त्यासाठी --- ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री, ई. उदयरत्नम आणि एस. एस. शुक्ल.

उत्तरवादी साठी ---- विद्या सागर.

१९६१ चे ४ मे.न्यायालयाचा न्यायनिर्णय पारीत

सिन्हा, मुख्य न्यायाधीश - अलाहाबाद येथील उच्च न्यायालयाने निश्चित केलेल्या एका प्रतिज्ञापत्रावर चे अपील, हुकुमनामा धारक-प्रतिवादीने खालील परिस्थितीत घेतलेल्या अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीत उद्भवते.अपीलकर्त्याला आग्रा येथील जॉन मिल्स म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या काही गिरण्यांमध्ये समभाग मिळवण्याची इच्छा होती.करारासाठी वाटाघाटी करण्यासाठी त्यांनी काही अटींवर उत्तरवादी ची सेवा घेतली.वाटाघाटी पूर्ण झाल्या आणि अपीलकर्त्याने दुसऱ्या एका व्यक्तीसह, १० जुलै १९४६ रोजी विक्रीच्या कराराद्वारे मेजर ए. यू. जॉनचे संपूर्ण व्याज विकत घेतले.रेझ पॉन्डेंटने, १९४७ चा दावा क्रमांक ३७१८ असल्याने, मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मूळ बाजूला, त्याच्या आयोगाच्या वसुलीसाठी एक दावा दाखल केला, जो उपरोक्त ट्रान्सन सॅक्शनच्या संदर्भात एक लाख रुपये इतका होता.

अखेरीस हा दावा श्री. डब्ल्यू. ई. परेरा, जो वरील मेजर ए. यू. जॉनच्या मालमत्तेचा प्रशासक होता, याच्याकडे पाठवण्यात आला.अपीलकर्त्याने घेतलेल्या बचावांपैकी एक, कारवाईतील प्रतिवादी, असा होता की सी. एल. अंतर्गत, त्या न्यायालयाची परवानगी घेतल्यानंतर, वर नमूद केल्याप्रमाणे, मुंबई उच्च न्यायालयात दाखल केलेला दावा.सी एल १२ अक्षरे पेटंट मूळ बाजूने मुंबई उच्च न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्राबाहेर होते, जोपर्यंत कारवाईचे संपूर्ण कारण, काही असल्यास, आग्रा येथे उद्भवले होते.लवादाने उत्तरवादी च्या बाजूने मात्र पंचाहत्तर हजार रुपयांच्या त्याच्या दाव्याचा पंचनामा करण्याच्या मर्यादेपर्यंत निर्णय दिला, ज्यावर वार्षिक ६ टक्के व्याज प्रलंबित होते.मुंबई उच्च न्यायालयात, येथे नमूद करणे आवश्यक नसलेल्या, काही विशिष्ट तरतुदींवरील निर्णय रद्द करण्यासाठी कार्यवाही करण्यात आली.या निर्णयात कोणताही दोष नसल्याचे आणि लवादाकडून कोणतेही कायदेशीर गैरवर्तन झाले नसल्याचे मुंबई उच्च न्यायालयाला आढळून आले.उच्च न्यायालयाने पुढे म्हटले की ही याचिका क्षुल्लक होती आणि खर्चासह ती फेटाळली.अपीलकर्त्याने अपील केले जे २१ जानेवारी १९५२

रोजी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने फेटाळले.अशा प्रकारे हा पुरस्कार उच्च न्यायालयाच्या हुकुमनामा समाविष्ट करण्यात आला.तो हुकुमनामा आग्रा जिल्हा न्यायाधीशांच्या न्यायालयात अंमलबजावणीसाठी हस्तांतरित करण्यात आला.५ फेब्रुवारी १९५२ रोजी हुकुमनामाधारकाने आग्रा येथील दिवाणी न्यायाधीशांच्या न्यायालयात मुंबई उच्च न्यायालयाने वर नमूद केल्याप्रमाणे पारित केलेल्या हुकुमनामाच्या आधारे अंदाजे एक लाख दहा हजार रुपयांची रक्कम वसूल करण्यासाठी फाशीची कार्यवाही सुरू केली.

निर्णय-कर्जदार म्हणून अपीलकर्त्याने अंतर्गत आक्षेप नोंदवला कलम ४७ आणि दिवाणी प्रक्रिया संहिता कलम १५१ मध्ये, आदेशाच्या अंमलबजावणीवर कमांक कारणांमुळे आक्षेप घेतला आहे, ज्यापैकी मात्र उच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राला आव्हान देणाऱ्या हुकुमनामा दखल घेऊन दावा दाखल करणे आणि तो निर्णय न्यायालयाचा आदेश बनवणे आवश्यक आहे.असा युक्तिवाद करण्यात आला की मुंबई उच्च न्यायालयाला या खटल्याची सुनावणी करण्याचा कोणताही अधिकारदावा नाही कारण कारवाईच्या कारणाचा कोणताही भाग कधीही त्या न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारदाव्यात उद्भवला नाही आणि सबब सर्व कार्यवाही. त्यानंतर ते पूर्णपणे न्यायव्यवस्थेविना होते.विद्वत्तापूर्ण अंमलबजावणी न्यायाधीशांनी यांच्या न्यायनिर्णयाद्वारे आणि ३ एप्रिल १९५४ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे याचिका खर्चासह फेटाळली.त्यानंतर अपीलकर्त्याने यांनी न्यायनिर्णय उपरोक्त निकाल आणि आदेशाच्या विरोधात अला हबाद येथील उच्च न्यायालयात अपील करण्यास प्राधान्य दिले.१९५४ चे अंमलबजावणी प्रथम अपील क्रमांक १३७ असलेले हे अपील अलाहाबाद उच्च न्यायनिर्णय खंडपीठाने २७ जानेवारी १९५५ रोजी दिलेल्या निकालाद्वारे शेवटी फेटाळले.न्यायनिर्णयाच्या कर्जदार-अपीलकर्त्याने उच्च न्यायालयात धाव घेतली आणि हे प्रकरण या न्यायालयात अपील करण्यासाठी योग्य असल्याचे आवश्यक प्रमाणपत्र प्राप्त केले; आणि असेच प्रकरण आपल्यासमोर आहे.

ज्या आधारावर उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाला आव्हान दिले गेले आहे तो असा आहे की मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मूळ बाजूने दाखल केलेला दावा प्रादेशिक न्यायशास्त्राच्या अभावामुळे पूर्णपणे अक्षम होता मात्र

सबब, पक्षांमधील संदर्भावर मात्र अंमलबजावणी सुरू असलेल्या न्यायालयाच्या हुकुमनाम्यावर दिलेला निर्णय सर्व निरर्थक होता.लेडगार्ड वि. बुल (१) च्या प्रकरणात प्रिवी कौन्सिलच्या निर्णयावर भक्कम भर देण्यात आला.आमच्या मते, या वादात काहीही तथ्य नाही.मुंबई उच्च न्यायालयात अधिकारक्षेत्राचा स्वाभाविक अभाव नव्हता, जिथे फिर्यादी-हुकूमधारकाने दावा दाखल केला होता. सी. एल.१२ अंतर्गत उच्च न्यायालयाची आवश्यक परवानगी घेतल्यानंतर तक्रार दाखल करण्यात आली होती. लेटर्स पेटंट.मिळालेली रजा योग्यरित्या प्राप्त केली गेली होती की चुकीने प्राप्त केली गेली होती, ही अंमलबजावणीच्या टप्प्यावर चिथावणी देणारी बाब नाही. हुकुमनामाच्या वैधतेस अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीत मात्र या आधारावर आव्हान दिले जाऊ शकते की ज्या न्यायालयाने हुकुमनामा मंजूर केली होती त्या न्यायालयात अंतर्निहित अधिकारक्षेत्राचा अभाव होता या अर्थाने की ते प्रकरण जप्त करू शकत नव्हते.कारण विषय त्याच्या अधिकारक्षेत्रासाठी पूर्णपणे परदेशी होता किंवा दावा दाखल केला गेला किंवा हुकुमनामा मंजूर झाली तेव्हा प्रतिवादी मरण पावला होता किंवा असू शकेल असे इतर काही कारण खटल्याच्या विषयाच्या संदर्भात न्यायालयाला किंवा त्यातील पक्षांवर अधिकारदावाचा पूर्णपणे अभाव असण्याचा परिणाम.परंतु सध्याच्या प्रकरणात अधिकारक्षेत्राचा असा कोणताही अंतर्निहित अभाव नव्हता.लेडगार्ड वि. बुल (१) च्या बाबतीत प्रिवी कौन्सिलचा निर्णय हा या प्रस्तावासाठी एक प्राधिकरण आहे की संमती किंवा माफी अधिकारक्षेत्रातील दोष दूर करू शकते परंतु न्यायशास्त्राच्या अंतर्भूत अभावाला बरे करू शकत नाही.त्या प्रकरणात, दावा चालवण्यास असमर्थ असलेल्या अधीनस्थ न्यायाधीशाच्या न्यायालयात दावा दाखल करण्यात आला होता.पक्षांच्या संमतीने, खटल्याच्या सोयीसाठी हे प्रकरण जिल्हा न्यायाधीशाच्या न्यायालयात हस्तांतरित करण्यात आले.प्रिवी कौन्सिलने असे नमूद केले होते की ज्या न्यायालयात मूलतः दावा दाखल करण्यात आला होता, त्या न्यायालयात अधिकारक्षेत्राचा पूर्णपणे अभाव होता, या अर्थाने की ते दावा चालवण्यास सक्षम होते, जे काही घडले ते स्पष्टपणे रद्दबातल होते कारण समान संबंधांची संमती खटल्याची सुनावणी करण्यास असमर्थ असलेल्या न्यायालयाला अधिकारक्षेत्र प्रदान करण्यासाठी कार्य करू शकत नव्हती.मुंबई उच्च न्यायालय अशा प्रकारचा दावा चालवण्यास असमर्थ होते या अर्थाने अधिकारक्षेत्राच्या अंतर्निहित कमतरतेचा

प्रश्नच उद्भवू शकत नाही अशा सध्याच्या खटल्याशी त्या निर्णयाचा काहीही संबंध नाही.त्याच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्रावरील आक्षेप हा असा आहे जो न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्रात जात नाही आणि सबब तो माफ केला जाऊ शकतो.तात्काळ प्रकरणात, जेव्हा फिर्यादीने सी. एल. अंतर्गत मूळ बाजूने मुंबई उच्च न्यायालयाची परवानगी प्राप्त केली. सी ए१२ पेटंट पत्रांच्या, प्रक्रियेच्या शुद्धतेवर किंवा रजा देण्याच्या आदेशावर प्रतिवादी प्रश्न उपस्थित करू शकतो किंवा त्याच्याद्वारे आक्षेप माफ केला जाऊ शकतो.जेव्हा त्याने हे प्रकरण न्यायालयाच्या माध्यमातून लवादाकडे पाठविण्यास सहमती दर्शवली, तेव्हा त्याने त्याच्या लेखी जबाबात उपस्थित केलेल्या न्यायालयाच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्रावरील आपला आक्षेप माफ केल्याचे मानले जाईल.न्यायालयाच्या स्थानिक अधिकारक्षेत्राबाबतचा आक्षेप हा एखाद्या खटल्याचा खटला चालवण्याच्या न्यायालयाच्या क्षमतेवर आक्षेप घेण्याइतकाच आधार नाही, हे सर्वमान्य आहे.खटल्याची सुनावणी करण्यासाठी न्यायालयाची याचिका अगदी अधिकारक्षेत्राचे मूळ, आणि जेथे त्याची कमतरता आहे, ते अधिकारक्षेत्राच्या अंतर्निहित कमतरतेचे प्रकरण आहे.दुसरीकडे, न्यायालयाच्या स्थानिक अधिकारक्षेत्राबद्दलचा आक्षेप माफ केला जाऊ शकतो आणि या तत्वाला अशा कायद्यांद्वारे वैधानिक मान्यता देण्यात आली आहे . कलम २१ दिवाणी प्रक्रिया संहितान्यायालयाद्वारे लवादाच्या संदर्भात पक्षांमधील वाद सोडविण्यास संमती दिल्यानंतर, प्रतिवादीने हे प्रकरण लवादाकडे पाठवण्याच्या न्यायालयाच्या अधिकारावर किंवा निर्णय देण्यासाठी लवादाकडे प्रश्न विचारण्याच्या अधिकारापासून स्वतःला वंचित ठेवले.सबब हे स्पष्ट आहे की बचावकर्त्याला या खटल्याची सुनावणी करण्यासाठी आणि लवादाकडे संदर्भ देण्यासाठी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या अधिकारदावााला आव्हान देण्यापासून रोखले गेले आहे.निर्णय देण्याच्या लवादाच्या अधिकाराला आव्हान देण्यापासून त्याला तितकेच दूर ठेवले जाते.आमच्या मते, अपील निकाली काढण्यासाठी हा निष्कर्ष पुरेसा आहे.सबब, द डिक्रीज अँड ऑर्डर्स व्हॅलिडेटिंग अॅक्ट, १९३६ (१९३६ चा पाचवा कायदा), अन्यथा काय अवैध असू शकते हे प्रमाणित करण्याचा परिणाम होता की नाही या प्रश्नासह, विवादातील इतर मुद्दे निश्चित करणे आवश्यक नाही.

त्यानुसार खर्चासह याचिका फेटाळली जाते.

याचिका फेटाळण्यात आली.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पत्तीसह आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.
